

3. ÜNİTE ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

3.1. ORTA ÇAĞ'DA SİYASİ YAPILAR

- MS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun; Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılması, Avrupa'da büyük siyasi gelişmelere sebep olmuştur.
- Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da yıkılmasından sonra Avrupa'nın sosyo-ekonomik ve kurumsal yapısında büyük değişiklikler yaşanmıştır
- Roma İmparatorluğu'nun ilk çağ'daki gücünü kaybetmesi ile Ortaçağ'da Avrupa'da feodal siyasi yapılar ortaya çıkmıştır.
- Germen kabileleri Avrupa'da Frank, Vizigot, Ostrogot, Sakson gibi krallıklar kurulmuş böylece bugünkü Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır.
- Avrupa'nın güçlü bir devlet otoritesinden yoksun kalması, büyük bir karmaşalara sürüklenmesine sebep olmuştur.
- Orta Çağ Avrupası'nda siyasi yapıyı şekillendiren ve bu döneme damgasını vuran sistem "**feodalizm**" olmuştur.
- Feodalizm** siyasi gücün krala ait olup kral, siyasi otoritesini mutlak sadakat koşuluyla ve kontrollü olarak derebeyleriyle paylaştığı yönetim anlayışıdır.

Sasani Devleti

- Güçlü bir devlet geleneğine sahip olan Sasaniler, Kafkasya, Mezopotamya ve İran'a hükmetmiştir.
- Pers devlet geleneğini benimseyen Sasani İmparatorluğu'nun yönetim şekli monarşiydi.
- İmparatorluğun başında Şehinşah (Kralların Kralı) unvanını kullanan hükümdar bulunmaktaydı.
- Sasaniler, krallarını kutsal kabul etmişler fakat Mısır firavunları gibi tanrı-kral anlayışını benimsememişlerdir.
- Bu krallar, Tanrı Ahuramazda'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak mutlak otoriteye sahiptir.
- Sasani İmparatorluğu, doğuda Orta Asya, batıda Suriye ve Anadolu yönünde genişlemiştir.
- Bizans İmparatorluğu ile yaptıkları uzun savaşlar sonucunda, Anadolu'yu hâkimiyetleri altına alan Sasaniler, İstanbul'u kuşatmıştır.
- Sasaniler, Hz. Ömer Dönemi'nde yapılan Nihavend Savaşı'nda yenilmiş ve 651 yılında yıkılmıştır.

Moğol İmparatorluğu

- Moğol İmparatorluğu'nu kuran Temuçin'dir.
- Temuçin, 1206 yılında yapılan kurultayda Türk-Moğol boyları tarafından kağan seçilmiş ve Cengiz adını almıştır.
- Cengiz Han, istila hareketleri ile dünyanın en geniş kara imparatorluğunu kurmuştur.
- Cengiz Han hayattayken imparatorluk topraklarını dört oğlu arasında paylaşmıştır.
- Moğollar üzerinde Şamanizm'in önemli bir etkisi vardır.

İmparatorluklarda Sosyal, Ekonomik ve Askerî Durum

- Roma İmparatorluğu ile savaşan Germen kavimleri, Kavimler Göçü yaşanırken de birlikte hareket etmiştir.
- Soylu bir kökeni olmayan Germen kralları, Roma İmparatorluğu'nun eyalet yönetim sistemi gibi bir idari yapı kurmuştur.
- Eyaletlerin başında valiler görevlendirilmiştir.
- Eyaletlerden daha küçük yönetim birimleri kontlar tarafından yönetilmiştir.
- Her eyaletin kendi ordusu olup bu orduların her birine kumanda etme görevi de bir düke verilmiştir.
- Bu düzen, zamanla Avrupa'da feodal sistemi ortaya çıkarmıştır.
- Krallar, meclislerinde kontlarla piskoposlara danışarak karar almıştır.
- Kontlar, imparatorun tebaasını ruhban sınıfına itaate zorlamış, piskoposlar da halkı kontların yerel iktidarına tabi olmaya çağırmıştır.
- Ruhban ile soylular arasındaki birlikte yaşama geleneği, zaman içinde feodalizmin ve dogmatizmin Orta Çağ boyunca Avrupa'da egemen olmasını kolaylaştırmıştır.
- Bizans İmparatorluğu'nda hayat ve geçim tarzı ticarete dayanmaktadır.
- Çin ve Hindistan'dan gelen ticari ürünlerin Avrupa'ya sevk edilmesi, Bizanslı tüccarlar sayesinde olmuştur.
- İpek ticareti Bizanslılar ile Sasanileri karşı karşıya getirmiş ve Bizans İmparatorluğu, Sasanilere karşı Türklerle ittifak kurmuştur.
- Sasani Devleti'nde ise ekonomi, topraktan alınan vergilere dayanmaktadır.
- Bu vergiler ile genellikle liman, köprü ve konaklama yeri gibi ticarete hız kazandıracak eserler yapılmıştır.
- Sasani Devleti'nde, Perslerdeki satraplık sistemine benzer daha merkezî bir eyalet sistemi uygulanmıştır
- Moğol İmparatorluğu'nda halkın ana geçim kaynağı hayvancılık olmuştur.
- Hayvanlar için otlak arayışları sonucunda Moğollar, konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemiştir.

Orta Çağ'da kurulan devletlerin siyasi yapıları

- Orta Çağ'da kurulan devletler siyasi güçlerini sadece ekonomik faaliyetlerle değil güçlü ordular kurarak da sağlamıştır.
- Bizans ordusunun asıl gücünü, eyalet birlikleri oluşturmuştur.
- XI. yüzyılın ikinci yarısında ise ücretli askerler ordunun aslı unsuru hâline gelmiştir.
- Bizans ordusunda; İngiliz, Frank, Norman, Bulgar, Gürcü, Peçenek, Kıpçak, Uz gibi ücretli askerler görev almıştır.
- Bizans, Sasani ve Moğol imparatorluklarının orduları da güçlü, düzenli ve disiplinlidir.
- Moğol ordusu gönüllü birliklerden oluşmaktadır.
- Moğol ordusu, Mao-dun (Mete Han)'un geliştirdiği onlu teşkilata uygun olarak on, yüz, bin ve on bin şeklinde bölümlere ayrılmıştır.
- Sasanilerde de Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi yönetime aristokratlar hâkimdir.
- Sasani İmparatorluğu'ndaki danışma meclisi, Roma'daki konsüllerle benzerlik gösterse de Sasanilerin soyal yapıya bağlı hanedan üyelerinin mecliste etkin olması, Roma'dan farklılık göstermiştir.
- Sasani İmparatorluğu'ndaki siyasi meşruiyet ve idari yapı, dinî bir karakter taşımaktadır.
- Moğol İmparatorluğu'nda kurultay adında bir danışma meclisi vardır.
- Bu kurultaydaki görevliler soylu oluşlarına göre değil liyakat esasına göre seçilmiştir.

Orta Çağ'da Avrupa'da Veba Salgını (1347-1351)

- 1347'nin sonunda Sicilya'da görülen veba, ilk olarak Bizans topraklarını vurmuş ve Avrupa'ya; Venedik, Cenova gibi liman kentleri üzerinden yayılmıştır.
- Salgın nedeniyle Avrupa nüfusunun neredeyse yarısına yakını ölmüştür.
- Veba salgını ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hayatı derinden etkilemiştir.
- Avrupa'nın demografik haritasını değiştiren bu hastalık, halkın psikolojik olarak güvensizlik ve korku yaşamasına neden olmuştur.

3.2. TARIMDAN TİCARETE EKONOMİ

Artı Üründen Sosyal Sınıflara

- İhtiyaç fazlası depolana bilen "artı ürün" üretmek yağışın yeterli olduğu ve doğal besin kaynaklarının bol olduğu bölgelerde büyük bir anlam ifade etmez.
- Kurak bölgelerde hayati öneme sahiptir.
- Artı ürüne sahip olan yerleşim merkezleri avantajlı duruma geçmiş ve bu durum onlara güç kazandırmıştır.
- Artı ürünlerin bir merkezde toplanması ve halka buradan dağıtılması toplumda tabakalaşmayı ortaya çıkarmıştır.
- Artı ürün, diğer ihtiyaçların karşılanması için değiş tokuşu geliştirmiş ve çiftçilik dışında yeni meslekler ortaya çıkarmıştır.
- Çiftçi, esnaf, tüccar, din adamı, savaşçı gibi yeni sınıflardan oluşan daha büyük topluluklar şehir toplumunun doğmasını sağlamıştır.
- İlk Çağ'da toplum; asiller, din adamları, hürler ve köleler gibi sınıflara ayrılmıştır.
- Toprağa sahip olan soylular, yüzyıllar boyunca geçerli olacak güçlü statüler kazanarak sosyal, ekonomik, siyasi gücün belirleyicisi olmuştur. Bu durum monarşileri ortaya çıkarmıştır.

İlk ve Orta Çağ'da Toplumsal Tabakalaşma

- Toplumsal tabakalaşma, insanlar arasındaki ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin görünür hâle gelmesidir.
- Toplayıcılığa ve avcılığa dayanan ilk toplumlarda çok az tabakalaşma olmasına karşın tarımsal üretimin gelişmesiyle zenginliğin artması sonucu tabakalaşmada da artış olmuştur.
- Tarih boyunca kölelik, kast sistemi ve mevkiye bağlı sistem gibi toplumsal tabakalaşmalardan söz edilebilir.
- Toplum yapısında meydana gelen bu değişim, insanlık tarihini baştan başa değiştirmiştir.
- Hindistan'daki Kast sistemi bu tabakalaşmaya en güzel örnektir.
- Kast sistemi, bir kişinin toplumsal konumunun yaşamı boyunca belirlendiği toplumsal bir düzendir.
- Kast sistemi; brahmanlar (din adamları), kşatriyalar (askerler), vaisyalar (çalışanlar) ve sudralar (işçiler ve köleler) sınıflarından oluşmuştur.

Orta Çağ'da Ticaret

- Orta Çağ'da Asya ile Avrupa arasındaki ticari faaliyetler genellikle ticaret yolları vasıtasıyla gerçekleşmiştir.
- Bu ticarete genel olarak ipek, ipekli kumaşlar, porselen, madeni eşyalar, kâğıt, baharat, tuz, cam eşya, şarap, at, hayvan ürünleri (deri ve postlar), değerli madenler, taşlar ve ziynet eşyaları (takılar) taşınmıştır.
- Ticaret yolları, ticari ürünlerin yanı sıra kıtalar arasında kültür alışverişine de imkân sağlamıştır.
- Ticaret yolları üzerindeki ulaşım, kervanlar vasıtasıyla sağlanırdı.
- Kervanların en büyük yük taşıyıcısı develer, katırlar veya atla çekilen tekerlekli taşıtlardı.

- Deniz aşırı ulaşım, insan veya rüzgâr gücü ile gerçekleşirdi.
- Orta Çağ'da üç yelkenli gemilerin, pusula ve haritanın da kullanımıyla denizciliğin ticari değeri arttı.

İlk ve Orta Çağ'da Ticaret Yolları

- İlk Çağ'dan itibaren Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu dünya ticaretinde etkin bir rol oynamıştır.
- Kral Yolu**, Anadolu'da Pers İmparatoru Darius'un tarafından yaptırılmıştır.
- Anadolu'da, Ege Bölgesi'nde bulunan Salihli civarındaki Sardes'ten başlayıp Pers İmparatorluğu'nun başkenti Sus'a kadar uzanır.
- 2 600 km uzunluğundaki Kral Yolu'nun çevresindeki ekonomi merkezleri, Ege kıyısındaki önemli limanlara bağlanmıştır.
- İpek Yolu**, İlk ve Orta Çağlarda Çin ve Orta Doğu ile Batı ülkeleri arasındaki transit kara ticaretinde kullanılan en işlek ticaret yoludur.
- İpek Yolu, tarih boyunca hem geçtiği bölgeleri iktisadi açıdan kalkındırıp halkın refah seviyesini yükseltmiş hem de Doğu-Batı kültür ve uygarlıkları için bir köprü olmuştur.
- İpek Yolu'nun hâkimiyeti için siyasi ve askerî mücadeleler olmuştur.
- İpek Yolu'ndaki güç mücadelesinin belirleyicileri Çinliler, Türkler, Moğollar, Farslar, Araplar ve Ruslardır.
- İpek Yolu'na hâkim olan kavimler, dünya siyasetinde etkin rol oynamışlardır.
- Konar-göçer kavimler arasında bölgede en etkili olan iki millet Türkler ve Moğollardır.
- İpek Yolu, Türklerin bölgedeki manevi unsurlarla temas etmelerini sağlamıştır.
- İslamiyet öncesinde bölgeye egemen Türk devletleri; Hunlar, Avarlar ve Kök Türkler, İlk Türk İslam devletlerinden olan Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti mücadele etmiştir.
- Kürk Yolu**, Don Nehri'nin denize döküldüğü yerden başlayıp Ural Dağları ve Güney Sibiryaya ormanları sınırından Altaylar'a, Sayan Dağları üzerinden Çin'e ve Amur Nehri'ne ulaşanıydı.
- Bu yoldan hayvanlarla getirilen deri ve postlar, İtil Nehri vasıtasıyla Hazar Devleti'nin merkezi Hanbalık'a (Etil) buradan da Güney Sibiryaya'dan geçerek Avrupa'ya ve İslam ülkelerine, doğu ucu ise Türk devletlerinin merkezi olan Orhun Bölgesi'nden Çin'e kadar uzanmıştır.
- Baharat yolu**, Hindistan'dan başlayarak Avrupa'ya ulaşır.
- Baharat yolu coğrafi keşifler sonucunda önemini kaybetti.
- Avrupa'da ticaretinin dayandığı temelleri oluşturan ve doğuyu batıya bağlayan İpek Yolu, güneyi batıya bağlayan Baharat Yolu, kuzeyi güney ve batıya bağlayan Kürk Yolu'nun zamanla Müslüman toplulukların eline geçmesi ile Orta Çağ Avrupası iki yüzyıla yakın sürecek olan Haçlı Seferleri'ni başlatmıştır.

3.3. ORTA ÇAĞ'DA ORDU

- İlk Çağ'dan itibaren ordular, devlet olarak adlandırılan sosyal ve siyasi yapının en önemli unsurlarından biri olmuştur.
- İlk Çağ'dan itibaren devletler; varlıklarını devam ettirebilmek, savaşlarda başarılı olabilmek, huzuru ve düzeni sağlayabilmek için güçlü askerî teşkilatlar kurmaya başlamıştır.
- Batı Avrupa'da VIII. yüzyılda Franklar askerî bir düzen olan feodal sistemi geliştirmiştir.
- Şövalyeler de krala bağlılık yemini ederek kralın savaşçısı olmuştur.
- Orta Çağ'da siyasi birlikten yoksun olan Avrupa'da ordular küçük oldukları için uzun süreli seferler düzenleyememiştir.
- Orta Çağ'da Avrupa'da şövalyeler, okçular ve kuşatma teknikleri etrafında dönen kara savaşları, Doğu'da çok farklı bir şekilde cereyan etmiştir.
- En büyük farklılık, yüzlerce yıl Orta Asya'ya hâkim olan Türk ve Moğol atlı okçuları olmuştur.
- Orta Çağ'da ücretli askerlik sistemi birçok devlette görülmüştür.
- Bizans İmparatorluğu, tarihinin her döneminde ordusunda ücretli askerlere yer vermiştir.
- Orta Çağ Avrupa devletleri ile Sasani İmparatorluğu'nda da bu sistem uygulanmıştır.
- Sasani ordusu da Türk ve Moğol ordusunda olduğu gibi onlu sisteme göre düzenlenmiştir.
- Bizans ordusu sayıları çok fazla olmayan ve İstanbul'da bulunan merkez kuvvetlerinin yanı sıra eyalet askerleri, tâbi devletlerin gönderdiği yardımcı kuvvetler ve ücretli askerlerden oluşmuştur.
- XIV. yüzyıldan sonra ise İngiltere ve Fransa gibi krallıklar ordularında maaş karşılığı asker bulundurmaya başlamıştır.
- Avrupa'da askerlik mesleği ortaya çıkmıştır.
- Daimî ordu teşkilatının kurulup sürekli asker bulundurulduğu bu dönemde, savaşlar süvariler tarafından yapılmıştır.
- XIV. yüzyıldan itibaren devletler sürekli piyade kitaları bulundurmaya başlamıştır.
- Avrupa ordularında piyadeleri en etkili kullanan devletler, İngiltere ve Osmanlı Devleti olmuştur.
- Savaş tarihini değiştirecek olan top tüfek gibi ateşli silahlar, 1331'den sonra kullanılmaya başlanmıştır.

-Fransa XV. yüzyılda silahlı askerlerden oluşan daimî bir kıta oluşturmaya başlamış Osmanlılar ise buna XIV. yüzyılda yeniçeri birlikleri ile başlamıştır.

Yerleşik ve Konar-göçerler Arasındaki Savaşlar

- Yerleşik topluluklar üretimde, konar-göçer topluluklar ise askerlik alanında birbirlerine karşı üstünlük kurmuştur.
- Başlıca geçim kaynağı hayvancılık olan konar-göçer toplulukların ekonomileri, ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olması nedeniyle yerleşik topluluklarla ticaret yoluyla mal değişikliği yapmak ya da savaş yoluyla yerleşik toplulukların mallarına sahip olmak istemiştir.
- Konar-göçerler ile yerleşik topluluklar arasındaki savaşlarda genellikle konar-göçerler üstünlük sağlamıştır.

3.4. KANUNLAR GELİŞİYOR

- İlk siyasi oluşumlarda, devlet ve toplum hayatının düzen ve disiplinle yürütülmesi için her türlü hukuki iş, gelenek hâline gelmiş kurallara göre düzenlenmiştir.
- Örf ve âdetlerden oluşan geleneksel hukuk kuralları yazılı hâle getirilmiştir.
- Roma İmparatorluğu'ndaki hukuk kuralları da benzer şekilde gelişmiştir.
- Roma şehrinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen MÖ 753 yılından Doğu Roma İmparatoru Justinianus'un (Jüstinyanus) 565 yılında ölümüne kadar geçen sürede Roma ve egemenliği altındaki ülkelerde uygulanmış olan hukuka Roma Hukuku denir.
- Roma Hukuku, bugünkü Avrupa ülkelerinde uygulanan hukuk sisteminin temelini oluşturur.
- Roma hukuk sisteminin ilk basamağı "12 Levha Kanunları"dır.
- Justinianus Kanunları madde madde yazılmamış, belli olaylar için verilmiş somut örneklerle kanun maddeleri anlatılmıştır.
- Hukuk kurallarında ilk defa kamu ve özel hukuk ayrımı yapılmıştır.
- Özellikle aile, kişi ve miras hukuku konularındaki düzenlemeler, günümüz medeni hukukunun temelini teşkil eder.
- Justinianus'un hazırladığı kanunlarda toplumun en küçük birimi olan aile kurumu ve evlilik konusu dinî bir temele oturtulmuştur.
- Justinianus Kanunları'nda suç ve ceza sisteminde suçluyu arındırma, iyileştirme ve korkutma amacı vardır.
- Bu kanunlarda hapis cezası uygulaması yoktur ve bunun yerine suçluların manastırlara kapatılması tedbirine başvurulmuştur.
- Manastırlar, insanları cezalandırma yeri değil muhafaza ve kontrol altında tutma yerleri olarak kabul edilmekteydi.
- Suçun mahiyetine göre suçlulara, taş ocaklarında ve madenlerde ömür boyu zorunlu çalışma ve sürgün cezası verilmiştir.
- Adam öldürme gibi suçlarda ise sürgün, servete el koyma gibi cezalar da uygulanmıştır.
- Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve askerlik işlerini düzenleyen kanunlara "Cengiz Han Yasası" veya "Büyük Yasa" denilmiştir.
- Cengiz Han Yasası, nesilden nesile aktarılan Türk ve Moğol törelerinin yazılı hâle getirilerek düzenlenmiş şeklidir.
- Cengiz Han, kağan seçildiği 1206 yılı kurultayında bu kurallara bazı ilaveler yapmış ve bunları resmen yürürlüğe koymuştur.
- Otuz üç defter hâlinde düzenlendiği varsayılan bu yasalar, İslamiyet'i kabul eden Moğol hanedanları tarafından da uygulanmıştır.
- Devlet ve toplum hayatının düzenli bir şekilde ilerlemesi, uygulamaya konulacak hukuk sistemi ile gerçekleşebilir.
- Tarih boyunca hukuk kuralları da gelişmiştir.
- Böylece evrensel hukuk ilkeleri doğmuş fakat bu kanunlar tüm toplumlar tarafından aynı şekilde uygulanmamıştır.
- Roma İmparatorluğu'nun eski gücünü kaybetmesi ile Ortaçağ'da Avrupa'da feodal siyasi yapılar ortaya çıkmıştır.